

JESÚS I EL SEU ENTORN, JESÚS I EL NOSTRE ENTORN

José Sols

En aquest article, el professor Sols expressa per escrit el contingut d'un ponència sobre la figura de Jesús i el seu entorn. En el text, explora la disputa hermenèutica sobre el personatge i el missatge de Jesús de Natzaret i fa una síntesi clara i concisa d'algunes de les seves aportacions en la història d'Occident.

233

1. Cercle hermenèutic entre l'esdeveniment Crist i la nostra actualitat històrica

La recerca del mode adequat de ser cristià no s'acaba mai. És una aventura permanentment oberta, en moviment. Des de fora de la fe, pot semblar que els cristians anem repetint sempre les mateixes idees, i que ho fem per raons ocultes, poc honestes. En canvi, des de l'interior de la fe, ens trobem que en aquesta recerca del ser cristià hi ha dos pols a tenir en compte, i tots dos estan vius i en moviment: d'una banda, el nostre present històric, i de l'altra, la Revelació de Déu en Israel i en Jesucrist, el testimoniatge de la qual el trobem al Text sagrat de l'Antic i del Nou Testament. Podríem argumentar a la contra, tot dient que el nostre present històric sí que es mou, però no així el Text, fixat des de fa segles. Nogensmenys, l'objecte de la nostra fe no és pas el Text, sinó la Revelació, de la qual el Text n'és testimoni, i aquesta Revelació suscita en el lector una experiència que mai no és estàtica.

La fe com a experiència, amb el seu acompanyant reflexiu, la teologia com a ciència ("ciència" en el sentit medieval del terme, no pas en el sentit modern), creix tot posant en relació aquests dos

pol·s vius, per la qual cosa ella, la fe, amb la teologia, no deixa de canviar, d'avançar, d'interpretar, de cercar, d'adaptar-se, en definitiva, de desplegar en la Història el *kerigma* inicial del cristianisme, el primer anunci pasqual dels apòstols: *"Israelites, escolteu aquestes paraules: Jesús de Natzaret era un home que Déu va acreditar davant vostre, obrant entre vosaltres, per mitjà d'ell, miracles, prodigis i senyals. Tots ho sabeu prou. Doncs bé, aquest Jesús va ser entregat d'acord amb la decisió que Déu havia pres i fixat per endavant, i vosaltres el vau matar fent-lo clavar a la creu per uns impius. Però Déu l'ha ressuscitat alliberant-lo dels dolors de la mort que de cap manera no podia continuar retenint-lo sota el seu poder"* (Fets 2,22-24).

Els cristians no podem pas estar amb els braços creuats, com si ja tinguéssim els coneixements necessaris que ens permeten autodenominar-nos "cristians". Fer això suposa acabar amb la fe. Potser precisament per aquest perill la fe de molts cristians d'avui està morta. No hi ha fe perquè no hi ha l'acceptació d'un camí que encara està per recórrer.

Aquest principi hermenèutic de la fe cristiana és molt antic, de fet, pres del judaisme. En els textos del Nou Testament, trobem constantment interpretacions de l'Antic Testament, és a dir, de "Les Escriptures" del judaisme. Els autors neotestamentaris indiquen que allò que està esdevenint en el seu "ara", en el seu present històric, és l'acompliment de la promesa de les Escriptures, tal com se'ns diu, per exemple, al relat dels deixebles d'Emmaús: *"Llavors, començant pels llibres de Moisès i continuant pels de tots els profetes, [Jesús] els va explicar tots els passatges de les Escriptures que es refereixen a ell"* (Lc 24,27). Entre "les Escriptures" i l'"ara" es produeix un cercle hermenèutic: allò que amb el temps els cristians hem denominat "Antic Testament" (traducció desafortunada de l'expressió "Antiga Aliança"), el testimoniatge de l'experiència que un poble té del Déu personal, passa a ser, a la llum de l'esdeveniment Crist, un anunci per a tota la humanitat: el Salvador de totes les nacions sorgirà d'Israel. I allò que denominem "Nou Testament" (traducció igualment desafortunada de l'expressió "Nova Aliança") esdevé el testimoniatge de l'experiència històrica de l'acompliment de l'anunci de l'Antic Testament, de tal manera que, en la lògica d'aquest cercle hermenèutic, ja no es poden entendre els Textos antics sense els nous, la qual cosa significa la superació definitiva del judaisme, ni es poden entendre els Textos nous sense els antics, contra la pretensió d'alguns teòlegs nazis (entre ells, Rosenberg¹), que prete-

¹ Cfr. ROSENBERG, A.: *Der Mythos des 20 Jahrhunderts*, München, 1939.

nien reduir el cristianisme al Nou Testament per a alliberar-lo de la càrrega jueva de l'Antic Testament.

Així com hi ha un cercle hermenèutic entre els dos moments històrics de la Revelació (Israel i Jesucrist), així també hi ha un altre cercle hermenèutic entre el conjunt d'aquesta Revelació i l'acollida que en fem al llarg de la història.

Dèiem que aquest nervi hermenèutic de la fe ve del judaisme, concretament de la tradició rabínica d'interpretació dels Textos. Continua al Nou Testament, amb la interpretació que hi trobem de l'Antic. Es desplega al llarg de la Teologia dels Pares de l'Església i a través de tota l'Edat Mitjana, amb el principi dels Sentits de l'Escriptura, que són quatre (literal o històric, al·legòric, tropològic o moral, i anagògic), però que es poden condensar en dos, literal i espiritual, tal com fa, per exemple, San Gregori de Nissa en la seva obra, *Vida de Moisès*.²

Amb la racionalització de la Teologia a les escoles medievals (Teologia Escolàstica), es perd l'hermenèutica dels Sentits de l'Escriptura. Al segle XVI, l'escissió entre protestants i catòlics fereix greument la teologia, tant la catòlica com la protestant. La primera queda malmesa en la seva obertura hermenèutica (queda prohibit interpretar o actualitzar la Revelació), i la segona en la seva dimensió social (la fe queda relegada a una vivència individual i microcomunitària).

Nogensmenys, al segle XIX reneix el nervi hermenèutic de la teologia, primer en el protestantisme, i després en el catolicisme, tal com vaig analitzar en la meua obra, *Quan la fe interpreta i transforma*.³ La història d'aquesta recuperació comença quan Friedrich Schleiermacher (1768-1834) fa entroncar els nous problemes sobre la interpretació sorgits en el camp de l'art, de la filosofia, de la religió, de la història, amb la filosofia transcendental, orientada vers l'estudi de l'activitat de l'esperit a través de l'anàlisi de la consciència subjectiva. Schleiermacher introdueix la reflexió sobre la circularitat entre el subjecte lector i el text, formula el principi de l'hermenèutica romàntica, el de la comprensió de l'autor millor del que ell es comprenia a si mateix, la idea de comprendre la parcialitat del text des del tot de l'obra i de l'autor, la idea de la com-

² La millor anàlisi d'aquests quatre sentits de l'Escriptura es troben a l'obra del jesuïta francès: LUBAC, H. de: *Exégèse médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, Aubier Montagne, París, 1959, 1961 i 1964.

³ SOLS, J.: *Quan la fe interpreta i transforma*, Claret, Barcelona, 2003. En els propers paràgrafs hi haurà alguna expressió literal extreta d'aquest estudi, que no citarem cada vegada.

prensió de l'obra des de l'anàlisi del món de l'autor, així com la idea del moviment perpetu de la interpretació.

A Schleiermacher li segueix Wilhelm Dilthey (1833-1911), qui mira de "des-psicologitzar" l'hermenèutica, i la converteix en instrument principal de les "ciències de l'esperit", caracteritzades per la "comprensió" (*"Verständnis"*), en front de les "ciències de la naturalesa", caracteritzades per l'"explicació" (*"Erklärung"*). Amb Dilthey, l'objecte d'anàlisi ja no és el text, sinó l'època, l'esdeveniment, per a la qual cosa el text se'ns fa un instrument imprescindible. La interpretació comporta una certa distància i, al mateix temps, una certa sintonia.

Martin Heidegger (1889-1976), amb la seva anàlisi de la connexió que hi ha en l'home entre la seva estructura hermenèutica i la seva obertura existencial-històrica radical; Hans-Georg Gadamer (1900-2002), amb la seva anàlisi acurada del cercle hermenèutic heideggerià, que no significa que el lector projecti sobre el text les seves pròpies qüestions sense respectar l'alteritat del món del text, sinó que conté un respecte de l'alteritat del text des del món del lector; i amb la seva anàlisi de la funció del llenguatge, entès com quelcom que no va darrera l'experiència, tot intentant expressar-la com si ella hagués existit sense ell, sinó com quelcom interior a l'experiència mateixa; i Paul Ricoeur (1913-2005), amb la seva anàlisi de la totalitat de la vida humana com a hermenèutica, ja que tot accés a l'altre, i fins i tot a un mateix en tant que "un altre per a si" passa a través de mediacions; són les principals fites que segueixen en aquest recorregut de l'hermenèutica filosòfica.

Ara ens interessa fixar-nos en l'itinerari de l'hermenèutica bíblica, que va de Rudolf Bultmann (1884-1976) a Ignacio Ellacuría (1930-1989), tot passant per Ernst Fuchs (1903-1983), Gerhard Ebeling (1912-2001), Wolfahrt Pannenberg (nascut el 1928) i Johann Baptist Metz (nascut el 1928). Direm una paraula només sobre el primer, Bultmann, i sobre l'últim, Ellacuría, i prescindirem aquí del recorregut que va de l'un a l'altre a través dels autors que acabem d'esmentar, entre d'altres.

L'aportació hermenèutica de Rudolf Bultmann (1884-1976) a la teologia bíblica es condensa en cinc punts⁴:

1) *"L'exegesi dels escrits bíblics, com qualsevol altra interpretació de text, ha de ser realitzada sense prejudicis"*. El fet que considerem la

⁴ Aquests cinc punts es troben a: BULTMANN, R.: "Ist voraussetzungslose Exegese möglich?", *Glauben und Verstehen*, III, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1957, 148-149. Tradueixo aquí directament de l'original alemany.

Bíblia un conjunt molt especial de textos no impedeix que siguin textos històrics, que poden ser sotmesos a l'hermenèutica i a la crítica textual amb tota normalitat.

2) *"Però l'exegesi no es fa sense pressupòsit, donat que, pel fet de ser una interpretació històrica, pressuposa el mètode de la investigació històrico-crítica"*. No existeix l'hermenèutica de *tabula rasa*. Tota exegesi té un pressupòsit, que cal fer patent.

3) *"Encara més, es pressuposa la relació vital de l'exegeta amb la cosa abordada en la Bíblia, i per això es pressuposa una precomprensió"*. Si no hi ha una precomprensió del contingut del text, resulta impossible entendre'l. Alguns objectaven que no era possible tenir una precomprensió de Déu, a la qual cosa Bultmann va respondre: *"I si s'objecta que l'home abans de la revelació de Déu no pot saber qui és Déu i, en conseqüència, tampoc el que significa l'acció de Déu, s'ha de respondre que l'home pot saber molt bé qui és Déu, és a dir: preguntant per ell. Si la seva existència, conscientment o inconscientment, no fos sol·licitada per la qüestió de Déu en el sentit de l'agustinà 'Tu nos fecisti ad Te, et cor nostrum inquietum est, donec requiescat in Te', llavors no podria conèixer Déu com a Déu en cap revelació divina"*.⁵

4) *"La precomprensió no és pas tancada, sinó que roman oberta, de manera que una trobada existencial amb el text es fa possible, així com també una decisió existencial"*.

5) *"La comprensió del text no és mai definitiva, sinó que roman oberta, donat que el sentit de l'Escriptura s'obre de nou en cada futur"*.

Bultmann capgira la teologia bíblica, en col·locar l'hermenèutica moderna al cor de la reflexió teològica. El Text cobra sentit en l'existència del lector. Només en la mesura que suscita una experiència viva de fe en el lector es pot parlar d'una veritable Revelació. El problema és que Bultmann, amb un to clarament centreu-ropeu ha posat l'individu com a receptor de la Revelació, i ha menystingut la societat. Calia la Teologia de l'Alliberament per a corregir aquest error. De Bultmann a Ellacuría, hi ha una reguitzell de moments de pensament, a mode de transició lenta, que ara obviem.

La posició hermenèutica d'Ignacio Ellacuría (1930-1989) veu la lectura del Text com un moment interior al treball pràctic per un món més just, que en el cas d'Ellacuría va comportar l'anàlisi i orientació de processos de transformació sociopolítica i econòmica a Centramèrica, en general a Amèrica Llatina, fins al punt de

⁵ BULTMANN, R.: *Creer y comprender*, II, Studium, Madrid, 1976, 191. Tradueixo de la versió castellana, de més fàcil accés per al lector.

morir assassinat a trets per l'exèrcit d'El Salvador, el 1989. Per a Ellacuría i per al conjunt de teòlegs de l'alliberament, la lectura de la Bíblia es fa des de la situació social i política del present històric i des de la implicació personal del teòleg en aquest present. Cada "present històric" permet descobrir veritats bíbliques que d'alguna manera romanien "ocultes" als ulls d'altres presents històrics, i és que la Revelació continua donant de si continuament en la vida de cada home, de cada poble i de cada cultura.⁶ *"No és que la Paraula de Déu posseeixi possibilitats indefinides, en el sentit que se li pugui fer dir qualsevol cosa; però tampoc aquestes possibilitats són localitzables en el text mateix sense cap referència a la novetat de la història; només la realitat històrica, amb la seva intrínseca novetat, arribarà aconseguint -o frustrant- que la Paraula de Déu vagi donant de si el que conté realment: la Paraula de Déu és viva i creadora, però ho és respecte d'una història sempre nova. D'altra banda, només serà viva i creadora si és capaç de dir coses noves en qualsevol situació històrica realment nova".*⁷ Més encara, la Bíblia no va ser redactada d'un cop i per una sola mà, sinó que ella mateixa és fruit d'una història, en la qual està present la llibertat humana, és a dir, hi ha opcions que configuren el Text, que han de ser estudiades, analitzades, tot donant pas a la crítica textual, històrica i a l'hermenèutica. Amb Ellacuría, el problema hermenèutic ha quedat ampliat: ja no consisteix només en la relació "lector / text", ni tant sols en la relació "lector / present històric", sinó que ara abarca també la relació "Déu / autor / present històric": o sigui, en ordre invers i més detalladament, "Déu / present històric / lector / text / autor / context històric de l'autor / Déu". Hem situat Déu també en primer lloc, ja que Ell està present en la vida del lector, i no només en la de l'autor. L'hermenèutica bíblica, per a Ellacuría, és molt més que lingüística: és una "hermenèutica històrica": *"Déu ha parlat [en la Bíblia] 'mitjançant' els Pares, els Profetes, el Fill,... I aquest 'mitjançant' és una mediació fonamentalment possibilitant, però també il·luminadora. Això exigeix una hermenèutica correcta, la qual, més que lingüística, ha de ser històrica, en el sentit que ha d'atendre a la situació històrica com a determinant fonamental; la qual cosa, naturalment, no exclou, sinó que exigeix tot l'esforç d'una hermenèutica lingüística".* I Ellacuría conclou: *"aquesta*

⁶ ELLACURÍA, I.: "La predicación ha de poner en contacto vivificante la palabra y la comunidad", *Sal Terrae* 778 (1978). Prenem la cita de: ELLACURÍA, I.: *Conversión de la Iglesia al Reino de Dios. Para anunciarlo y realizarlo en la historia*, Sal Terrae, Santander, 1984, 266.

⁷ *Ibid.*

hermenèutica històrica no porta a l'adquisició d'una Paraula pura, que no tindria sentit en tant que Paraula, sinó a la incorporació històrica d'aquesta Paraula a una nova situació històrica".⁸

2. Matriu cultural de secularització

És al si d'aquesta concepció hermenèutica que ens endinsem en el tema que ens ocupa. Ens apropem a Jesús i al seu entorn des del nostre entorn, a fi que la vida del Natzarè aportí llum a la nostra. Avui, els cristians vivim en un desert de fe. A l'Europa Occidental, el cristianisme sembla cada cop més una relíquia, un objecte d'estudi per a historiadors de l'art. Pitjor encara, el cristianisme esdevé sovint motiu de burla als mitjans de comunicació social: només sentim les paraules "Déu", "capellà", "confessió", "quaresma", "hòstia", ... en forma de burla, d'expressió feta, sovint de mal gust. A l'Europa Oriental, el cristianisme es troba en una situació força incòmoda: va ser postergat pels règims soviètics, la qual cosa fa que dues generacions hagin estat educades en l'ateisme, però no sempre va condemnar obertament aquests règims, amb la qual cosa la història no l'ha deixat en bon lloc. A Àsia, exceptuant Filipines, el cristianisme no acaba d'arrelar, en bona part perquè va ser la religió dels països colonitzadors. A l'Àfrica, el genocidi tutsi del 1994, dut a terme per hutus que, en alguns casos, eren agents d'Església, ha mostrat que el cristianisme té dificultats a impregnar la cultura. Finalment, als Estats Units i, per extensió, a bona part d'Amèrica Llatina, el cristianisme és utilitzat com ideologia d'extrema dreta, agressiva, racista i classista, com el "Project for the New American Century", o com les innombrables sectes nord-americanes, autodenominades "esglésies evangèliques", que envaïxen Amèrica Llatina i llencen un missatge directament anti-catòlic a fi de desactivar el nervi social que bona part de l'Església Catòlica ha desenvolupat en aquell subcontinent des de finals dels anys 60.

El panorama és força desolador, desèrtic. Anem a centrar-nos en l'Europa Occidental, tot i que aquestes divisions geogràfiques, en plena Globalització, són cada cop més relatives. A la Unió Europea, principalment a l'Europa Occidental, el cristianisme és vist com una creença del passat, com els Reis Mags, que animen la infantesa i la vida social, però que no són pròpiament objecte de fe. El cristianisme va bé per al Nadal, les processons de Setmana

⁸ *Ibíd.*, 267.

Santa, els casaments, els bateigs, les primeres comunions, els enterraments, l'atracció turística de les grans catedrals medievals; en definitiva, és útil en el seu paper estètic, folklòric, turístic i comercial. Ara bé, el missatge cristià ja no significa res. És irrellevant tant des del punt de vista social com cultural.

Per què, aleshores, continua havent-hi cristians? De fet, n'hi ha cada cop menys. Els cristians que queden ho són per diferents raons: alguns, perquè han experimentat personalment el Crist resuscitat, i no poden entendre la vida sense aquesta experiència; altres, però, perquè la seva vida laboral i social està lligada a l'Església o a institucions catòliques o d'inspiració cristiana, amb la qual cosa prefereixen tenir cura del vaixell, no sigui que s'enfonsi amb tots a dins; d'altres, per una mena de submissió freudiana al record de la mare; finalment, d'altres, simplement per inèrcia, per una tendència

Cal dir també que la proliferació d'ONGs (Organitzacions No Governamentals) als últims anys ha ferit de mort la visibilitat social de l'Església, ja que ara ja ni tan sols en això el cristianisme resulta original. Ja no cal escoltar un religiós missioner per a tenir notícies sobre el Tercer Món: qualsevol cooperant laic te'n pot parlar; ni cal escoltar un cristià per a saber sobre un barri marginal de la gran ciutat: qualsevol membre d'una ONG en sap tant o més que un membre de l'Església. El mateix ha passat amb els hospitals, l'atenció als nens, la cura de la gent gran: són terrenys que els cristians han anat cedint a la societat.

Què aporta, doncs, el cristianisme?

Per què cal ser cristià?

3. Primer pelegrinatge cap al Text: l'exili d'Israel a Babilònia

Amb aquesta interpel·lació ens apropem al Text. Ara bé, la primera aproximació no és pas Jesús de Natzaret, sinó l'exili jueu a Babilònia, al segle VI a.C., iniciat amb la invasió de Nabucodonosor als anys 597, 587 i 582, i acabat amb l'Edicte de Cir, l'any 538. Va ser mig segle de purificació de l'experiència espiritual d'Israel. Els jueus es van trobar amb una realitat nova, deplorable: havien perdut la Terra obtinguda amb l'Aliança, i ara eren captius d'un poble estranger, que no creia en el seu Déu, la qual cosa qüestionava el poder del Déu d'Israel. Els creients jueus es van trobar aleshores com avui ens trobem els creients cristians: a l'exili, en captivitat. Ha desaparegut l'era de cristiandat, en la qual allò cristià marcava la mentalitat, la moral i el calendari de tota la societat. És cert que molts cristians consideraven que calia superar aquella

forma de cristianisme, però pocs s'esperaven aquest panorama tan desolador.

Els jueus van interpretar l'exili a Babilònia en clau de pecat. Els profetes havien avisat una i altra vegada de les desviacions del poble respecte de l'Aliança amb Déu, però pocs els hi feien cas: *"¿Pot un etiop canviar la pell, o un lleopard les seves clapes? I vosaltres, avesats a fer el mal, serieu capaços de fer el bé? Us escamparé com la palla que vola quan bufa el vent del desert"* (Jer 13,23-24). El poble va entendre que havia fet mal en no escoltar els profetes, en permetre que els seus dirigents confiessin més en les aliances polítiques que en l'Aliança amb Jahvé.

L'exili va esdevenir una prova de purificació, una mena de Pasqua, de pas de la mort a la vida, d'una espiritualitat esmorteïda a una de nova més vital i autèntica. L'exili va esdevenir una "teofania negativa". El poble va començar a escoltar, *post mortem*, l'oracle dels profetes, aquells mateixos profetes que abans havia menyspreat, maltractat i fins i tot mort, i va copsar que les seves paraules parlaven d'esperança i de fidelitat de Déu al seu poble. Neix una nova espiritualitat jueva, que integra la negativitat, que se centra en Déu, que rellegeix les tradicions orals i escrites, bo i aprofitant materials culturals de Babilònia (la font sacerdotal "P", que redacta algunes parts del Gènesi). Aquesta nova espiritualitat posa els fonaments del nou Israel, que es reuneix per a escoltar la Paraula, i que té una orientació escatològica vers el Regnat de Déu.

4. Segon pelegrinatge cap al Text: Jesús i el judaisme sotmès a l'Imperi Romà

Jesús de Natzaret viu també un temps de desolació. El seu poble està sotmès a l'Imperi Romà, que l'humilia de maneres diferents, cap d'elles agradable. Uns jueus miren de sobreviure com poden, altres s'hi resisteixen organitzadament en clandestinitat, i altres són allò que a la França ocupada pels nazis es va anomenar "col·laboracionistes", o allò que als camps de concentració es va anomenar *"Sonderkommando"*, és a dir, jueus que ajuden els romans en la seva ocupació militar per tal d'obtenir, a canvi, un tracte de favor. Cal dir que, abans de la dominació romana, havien viscut la dominació hel·lènica, per la qual cosa el temps de penúria era llarg.

Tal com havia passat a l'exili babilònic, aquesta ocupació és viscuda com una derrota de l'Aliança. Els romans controlen el Temple. Les autoritats jueves tenen un poder limitat per l'invasor, com el govern francès de Vichy durant la II Guerra Mundial. Es produeix una crisi en l'estructuració religiosa del poble: Temple,

sinagogues, fariseus, sacerdots, Sanedrí... És un temps de renovació, de recerca de noves vies, entre les quals cal destacar-ne tres:⁹

a) *Els essenis i la comunitat de Qumran* busquen substituir el culte profanat del Temple de Jerusalem per un altre culte autèntic, presidit per membres de famílies sacerdotals.

b) *Els saduceus*, liderats per Joan Hircà (134-104 a.C.), criticat pels fariseus pel fet de ser fill de mare presonera de guerra, idea que deixava veure que potser era fill d'una violació, es van organitzar en resistència política i van simplificar la teologia jueva per a guanyar adeptes.

c) *Els fariseus* van tenir una història ambigua de resistència i de pactes amb el poder invasor. Tenien fama de conèixer amb precisió la Llei, i de facilitar el seu compliment amb preceptes senzills, que amb els temps van esdevenir ridículs.

Jesús es troba, per tant, al bell mig d'una complexa xarxa de poders: el poder romà, el poder de les autoritats jueves, controlat pels romans, el poder dels col·laboracionistes jueus, el poder dels resistents a Roma. En aquest panorama, l'experiència espiritual del judaisme viu un temps d'exili interior.

No hi ha dubte que l'entorn de Jesús és molt més complex i matisat del que hem descrit aquí, però ara ens quedem amb aquests trets històrics, de caire sintètic. Com reacciona Jesús davant d'aquest context històric desolador?

242

5. Quatre missatges neotestamentaris

En la nostra aproximació a Jesús i a la seva manera d'actuar davant el seu entorn, copsem quatre actuacions força interessants, que adopten la forma de missatge.

5.1 L'autonomia humana és interior al Regne de Déu

El rebuig de la religió adopta la forma d'autonomia humana. Es viu la religió com a heteronomia, com una llei religiosa i moral exterior, que cal obeir amb esperit submís. Aquesta és la mentalitat actual a la nostra matriu cultural. La religió cristiana és vista com una forma antiquada de submissió de l'home a quelcom exterior, amb el control clerical d'un grup que té el poder sobre les

⁹ THEISSEN, G.; MERTZ, A.: *El Jesús histórico*, Sígueme, Salamanca, 2000, 160-163.

consciències: bisbes i capellans. No hi ha dubte que pel camí s'han deformat moltes coses.

Quan llegim el Text, ens trobem que Jesús parla d'una obediència a Déu que allibera, ja que Déu és la font de llibertat. Aquesta obediència dóna autonomia a l'home, en lloc de treure-li. Després de la trobada amb Jesús, els cecs veuen, els coixos caminen, els sords senten, els pecadors són perdonats, en definitiva, cadascú es retroba amb la seva pròpia autonomia, recuperada després d'una experiència de dependència. *"Quan Jesús pujava a la barca, el qui havia estat endimoniat li demanava que el volgués amb ell. Però Jesús no li ho va permetre, i li digué: 'Vés a casa teva, amb els teus, i anuncia'ls tot el que el Senyor t'ha fet i com s'ha compadit de tu'. Aquell home se n'anà i pregonava per la Decàpolis tot el que Jesús li havia fet, i tothom en quedava sorprès"* (Mc 5,18-20). Aquell home torna a la normalitat de la seva vida, "casa seva", i té més autonomia que abans, ja que ara ha quedat alliberat del dimoni que el posseïa.

No oblidem que, al Gènesi, els dos relats de la Creació afirmen que Déu va fer a l'home senyor de tot: *"Déu digué: 'Fem l'home a imatge nostra, semblant a nosaltres, i que sotmeti els peixos del mar, els ocells del cel, el bestiar, i tota la terra amb les bestioles que s'hi arrosseguen'. Déu va crear l'home a imatge seva, el va crear a imatge de Déu, creà l'home i la dona. Déu els beneí dient-los: 'Sigueu fecunds i multipliqueu-vos, ompliu la terra i domineu-la; sotmeteu els peixos del mar, els ocells del cel i totes les bestioles que s'arrosseguen per terra'. Déu digué encara: 'Mireu, us dono totes les herbes que fan llavor arreu de la terra i tots els arbres que donen fruit amb la seva llavor, perquè siguin el vostre aliment. A tots els animals de la terra, a tots els ocells del cel i a totes les bestioles que s'arrosseguen, a tots els éssers vius de la terra, els dono l'herba verda per aliment'. I va ser així. Déu veié que tot el que havia fet era molt bo. I hagué un vespre i un matí, i fou el sisè dia"* (Gen 1,26ss). Igualment passa amb el relat d'Adam i Eva: *"El Senyor-Déu va prendre l'home i el va posar al jardí perquè el conreés i el guardés. (...) El Senyor-Déu va modelar amb terra tots els animals feréstecs i tots els ocells, i els va presentar a l'home, per veure quin nom els donaria: cada un dels animals havia de portar el nom que l'home li posés"* (Gen 2, 15.19). Tant en un relat com en l'altre, l'home té domini, té autonomia, que li ve de Déu. Déu és la font d'aquesta autonomia.

Jesús recupera aquesta teologia i duu a terme una activitat que retorna l'autonomia als individus que l'havien perduda. Aquesta activitat no és pas excepcional o tangencial, sinó interior al Regne de Déu, i constitueix el nucli del missatge i de la acció d'aquest Regne. *"Hi havia una dona que patia d'hemorràgies des de feia dotze anys. Havia sofert molt en mans de metges i s'hi havia gastat tot el que*

tenia, però no havia obtingut cap millora, sinó que anava de mal en pitjor. Aquesta dona, que havia sentit parlar de Jesús, se li va acostar per darrere enmig de la gent i li tocà el mantell, perquè pensava: 'Només que li pugui tocar la roba, ja em curaré'. Immediatament va deixar de perdre sang i sentí dintre d'ella que estava guarida del mal que la turmentava. Jesús s'adonà de la força que havia sortit d'ell i es girà per preguntar a la gent: 'Qui m'ha tocat la roba?' Els seus deixebles li contestaren: '¿Veus que la gent t'empeny per tot arreu i encara preguntes qui t'ha tocat?' Però Jesús anava mirant al seu voltant per veure la qui ho havia fet. Llavors aquella dona, que sabia prou bé què li havia passat, tremolant de por es prosternà davant d'ell i li va explicar tota la veritat. Jesús li digué: 'Filla, la teva fe t'ha salvat. Vés-te'n en pau i queda guarida del mal que et turmentava' (Mc 5,25-34). Aquestes últimes paraules són el resum de l'acció de Jesús: "Vés-te'n en pau i queda guarida del mal que et turmentava".

5.2 El renaixement de l'experiència religiosa passa per l'obertura a l'"altre"

244

L'acció de Jesús fa que la gent recuperi la confiança en Déu. Es produeix un renaixement de l'experiència religiosa. Ara bé, aquest renaixement no duu a un tancament en la pròpia comunitat religiosa, sinó precisament a una obertura a l'"altre", precisament a aquell que qüestionava la pròpia comunitat religiosa. Així, publicans i pecadors, amb la seva acció immoral, qüestionaven la Llei, i per això eren rebutjats pels jueus. L'Evangeli ens diu que *"els publicans i els altres pecadors s'acostaven a Jesús per escoltar-lo. Els fariseus i els mestres de la Llei murmuraven i deien: 'Aquest home acull els pecadors i menja amb ells'"* (Lc 15,1-2). Fins i tot, Jesús va a sopar a casa de Zaqueu, un conegut publicà, i, fruit d'aquest encontre inesperat, Zaqueu canvia de vida, i passa de ser un funcionari corrupte a ser un home generós: *"Senyor, dono als pobres la meitat dels meus béns, i als qui he exigit més diners del compte, els en restitueixo quatre vegades més"* (Lc 19,8).

En el moment clau de l'Evangeli de Marc, la crucifixió de Jesús, quan, després de pàgines de "silenci messiànic", es pot proclamar que Jesús és el Messies, aquesta proclamació no és pas feta per un jueu, sinó per un pagà: *"El centurió, que estava enfront d'ell, quan veié la manera com havia expirat, digué: 'És veritat: aquest home era Fill de Déu'"* (Mc 15,39).

La crisi religiosa que es viu en temps de Jesús té elements d'asífixia, de tancament. Els grups religiosos estaven dividits. Uns acusaven els altres d'infidelitat a l'Aliança. Es disputaven quotes de

poder sobre la gent. El renaixement de l'experiència de fe autèntica passa pel trencament d'aquestes fronteres artificials que res tenen a veure amb la Revelació, i molt tenen a veure amb els interessos dels qui volen viure confortablement a costa d'ella.

5.3 La nova experiència religiosa adopta certes fomes de secularització

La recuperació del veritable nervi religiós violenta, d'alguna manera, les estructures religioses establertes. Un procés transformador sempre violenta la forma anterior, per tal de donar pas a una de nova. Aquesta transformació religiosa pot semblar secularització, és a dir, pèrdua de poder dels estaments religiosos. Els "ai!" de Jesús a Mt 23 van dirigits contra els mestres de la Llei i els fariseus, als qui acusa de "guies cecs", d'"hipòcrites" i de "sepulcres emblanquinats". No hi ha dubte que aquests poders religiosos viuen l'acusació de Jesús com a "secularització", en paraules d'avui. No oblidem que Jesús no tenia cap autoritat religiosa oficial. Era allò que avui diríem "un laic". El mateix Evangeli de Mateu diu més endavant que *"els grans sacerdots i tot el Sanedrí buscaven una falsa declaració contra Jesús per condemnar-lo a mort"* (Mt 26,59).

 245

5.4 Déu hi és

El missatge central de Jesús resideix precisament en la seva presència al bell mig del poble d'Israel. La Salvació ha arribat. El Regne de Déu ha començat. Tot just a l'inici de l'Evangeli de Marc, després de l'empresonament de Joan, brollen les primeres paraules de Jesús: *"S'ha complert el temps, i el Regne de Déu és a prop. Convertiu-vos i creieu en la bona nova"* (Mc 1,15). I al final de l'Evangeli de Lluc, en el relat dels dos deixebles que marxen de Jerusalem, camí d'Emmaús, desanimats pel fracàs del seu mestre i líder religiós, se'ns diu que el Crist ressuscitat camina amb ells, tot i que no el reconeixen fins a la Fracció del Pa (Lc 24,13-35).

En la situació d'aparent absència de Déu, Déu hi és. Déu està acompanyant el procés de transformació, i sembla ocult segons les anteriors formes religioses, i es va mostrant, a poc a poc, a l'interior d'una nova experiència espiritual. Als ulls de l'anterior expressió religiosa que s'està morint, Déu ha desaparegut, mentre que als ulls de la nova experiència, es va apareixent, tot i que mai no l'arribem a dominar amb la mirada, ja que quan reconeixem la seva presència, Ell ja no hi és.

6. Retorn al present històric

Des d'aquesta aproximació a Jesús, podem esbrinar quatre pistes que esbossen un camí eclesial dins de la selva de secularització en què ens trobem.

6.1 L'autonomia com a transparència del desplegament de la Pasqua

L'autonomia reivindicada avui per l'home, de fet progressivament reivindicada des de la Il·lustració (segle XVIII) i en general des de l'inici de la Modernitat (segle XVI), apunta a un greu defecte de la fe del període de Cristiandat: el contingut de la fe era viscut com quelcom extrínsec, heterònom. La fe era un conjunt de dogmes que calia acceptar, encara que no s'entenguessin. La fe residia precisament en acceptar allò intel·ligible. Calia posar la confiança en la tradició, en les autoritats eclesials, en els pares. Es va anar perdent la idea de Déu com "*allò més íntim de la meua intimitat*" (Sant Agustí). Déu estava fora, i des de fora, s'imposava sobre allò que hom vivia com a interior. L'entrada de Déu a la vida del subjecte era agressiva, ja que trencava aspiracions interiors.

246

Hem vist que Jesús feia exactament el contrari: expulsava allò que impedia a una persona ser autònoma. La trobada amb Jesús rendia al subjecte més lliure que abans. En canvi, en la religiositat que ha travessat 17 segles d'història occidental, l'acceptació del cristianisme a la pròpia vida rendia menys lliure, amb l'excepció d'alguns místics i sants.

Durant el temps de Cristiandat, i fins al dia d'avui, bisbes i capellans s'han erigit en intèrprets de la Revelació, amb una actitud clarament veterotestamentària (la figura del sacerdot del Temple i la figura del Rabí), però poc coherent amb l'estil de Jesús, un laic enfrontat a les autoritats religioses jueves del seu temps. En lloc de ser cristians, hem estat *neo-jueus*, que no és pas el mateix. Hem perdut pel camí la novetat radical de l'Evangeli, la Bona Nova. Fa molt de temps que les nostres litúrgies van deixar de ser celebratives, i van passar a ser cúlriques, amb un sacerdot oficiant que ho controla tot, fins el més petit detall. Fa temps que l'Església va deixar de ser una Assemblea de fidels, i es va convertir en una piràmide jeràrquica amb una cadena de comandament ben precisa.

La secularització s'està convertint en la Babilònia del cristianisme. La nostra actitud hauria de ser la dels jueus del segle VI a.C., després de l'alliberament: construir un nou cristianisme, més fidel a l'original, més proper a l'estil del Jesús històric. La secularització produeix un impacte en nosaltres com la cultura grecoromana en la vida Jesús. Així com ell es va centrar en la novetat radical del

Regne, així nosaltres hauríem de recuperar aquesta recerca, tot seguint el títol d'aquella obra d'Ignacio Ellacuría, *Conversión de la Iglesia al Reino de Dios*: l'Església s'hauria de convertir al Regne de Déu. Ella no és la Bona Nova, sinó l'agent cridat a anunciar-la, i a viure ja tot inspirant-se en ella.

Els jueus van viure la sortida de Babilònia com una segona Pasqua. Així també, nosaltres hauríem de viure l'actual recuperació de l'autonomia, gràcies a la secularització, amb joia pasqual. Hem de construir un cristianisme que alliberi els individus dels esclavatges en què es troben, que són molts, un cristianisme que no estigui centrat en els poders clericals, sinó en el benestar de totes les persones i de totes les comunitats.

6.2 L'obertura a l'"altre"

Aquest renaixement del cristianisme, que pot sortir del temps present a través d'un lent procés de purificació, ha de passar per l'obertura a l'"altre". Qui és l'altre? L'altre és aquell més diferent a nosaltres, aquell que nega la nostra identitat, que impedeix la nostra tasca. L'altre és, per definició, incòmode, ja que altera la nostra vida, com l'home maltractat en la Paràbola del Bon Samarità (Lc 10,25-37). L'altre és aquell qui nega el cristianisme. L'altre és qualsevol religió diferent a la nostra, o la negació de qualsevol creença religiosa, inclosa la nostra.

Davant la secularització, el cristianisme no ha d'adoptar pas una postura conservadora, tot defensant el llegat cristià, precisament perquè la secularització ens ha fet veure que aquest llegat no era cristià i, per tant, no havia de ser defensat. Allò cristià és recuperar l'autonomia humana, neotestamentària, jesuànica, perduda durant 17 segles d'història de suposada confessionalitat cristiana, però de vivència i de pràctica cristianes més aviat discutibles. I aquesta autonomia recuperada no va contra Déu, sinó que ve de Déu i ens duu cap a Ell. Aquest és l'anunci que avui hem de fer: un Déu que és font d'autonomia per als homes, i no pas d'heteronomia.

6.3 Cristianisme vol dir llibertat, desplegada en tres nivells: persona – comunitat – món.

En definitiva, havíem perdut la llibertat. Sense llibertat, no hi ha cristianisme. Com va dir en un programa de televisió l'arquitecte espanyol Miguel Fisac, tot criticant l'Opus Dei, institució que ell havia ajudat a fundar i de la que havia sortit anys després, "*per a mi el cristianisme és fonamentalment dues coses, amor i llibertat, i a*

l'Opus Dei no n'he trobat cap de les dues".¹⁰ Deixo ara de banda l'Opus Dei, que no és pas objecte directe de la meua reflexió, i em centro en la visió que Fisac tenia del cristianisme: amor i llibertat. Durant segles d'història, el cristianisme ha condemnat la llibertat, en contra de la Bona Nova de Jesús i, en fer-ho, també ha perdut pel camí l'amor. Mirem la forma en què ha estat governada l'Església durant segles, tant des del Vaticà com des de molts palaus episcopals, i veurem fàcilment que hi ha hagut moltes coses, però poc amor i poca llibertat.

Amb l'autonomia pròpia de la secularització, tenim una magnífica oportunitat per a recuperar la llibertat. La llibertat és el desplegament de les possibilitats del subjecte, tot agafant ell les regnes del cavall, i no pas fent ell de cavall d'altres. Aquest desplegament es dona en la dimensió personal (opcions de vida), en la comunitària (tot articulant la pròpia llibertat amb la dels altres membres de la comunitat de creients en un mateix Déu) i en la dimensió social i global. El lloc d'actuació del cristià no és pas la comunitat, sinó el món. El cristià actua en llibertat, en comunitat, al servei de la humanitat, sense fer diferència de persones, tal com va fer Jesús, que transmeté a tots la Bona Nova, des dels més petits fins als fariseus més ben assentats.

Ara bé, el problema és que avui, els cristians, no vivim només en un context de secularització, sinó també en un medi eclesial sovint molt conservador, que no vol acceptar la fi de l'era de Cristiandat. Aquest medi és tot el contrari de la secularització: condemna el món, manté les estructures clericals de poder, les exerceix amb duresa, no accepta que de l'alteritat pugui venir res de nou. Per això, el cristià sovint se sent crucificat entre la secularització que té al davant i el conservadorisme eclesial que té al darrere. És exactament allò que va viure Jesús, crucificat també entre el poder romà, que trobava fanàtic el seu missatge i perillós el ressò social que obtenia, i el poder religiós jueu, que considerava blasfem i intolerable allò que Jesús deia sobre Déu, i sobretot que trobava inquietant la fermesa de Jesús en qüestionar l'autoritat religiosa. Anunciar un Messies crucificat era un absurd per al grecs i un escàndol per als jueus: *"Els jueus demanen prodigis, i els grecs cerquen saviesa, però nosaltres prediquem un Messies crucificat, que és un escàndol per als jueus i, per als grecs, un absurd"* (1Cor 1,22-23).

I és que, a la terra, ningú no es pot erigir en representant de

¹⁰ Cfr. Programa sobre l'Opus Dei, emès a "La clave", Antena 3 TV, Espanya, primavera de 1992.

Déu. Això ho oblidem massa fàcilment. Déu i la Pasqua allibera-dora del seu Fill estan representants en la llibertat humana, en l'au-tonomia, que no estan pas renyades amb la vida comunitària.

6.4 Déu hi és

En definitiva, cal afirmar que Déu no ens ha pas abandonat, sinó que s'ha situat en un lloc determinat a fi de fer-nos avançar en aquella direcció. La Bíblia mostra reiteradament que allò humà que abandonem en un mal ús de la nostra responsabilitat, ens col-peja després en forma de crisi, i ens surt a l'encontre més endavant en forma de renaixement.

Avui, els cristians, estem cridats a la llibertat i a l'amor. Estem cridats a ser adults, responsables, a trencar les estructures de poder que pretenen reduir l'ésser humà a un infant submís. Avui, la nos-tra fe ha de ser adulta.

Abstract

In this article, Professor Sols expresses in written the content of a lecture on the figure of Jesus and his environment. In the text, he examines the hermeneutic argument about the character and message of Jesus of Nazareth, and synthesises clearly and shortly some of his contributions to Western History.